

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІМЕНІ Е. О. ДІДОРЕНКА

**Протидія злочинам у сфері
використання інформаційних
технологій**

Інтегрований навчально-практичний посібник

За редакцією доктора юридичних наук,
професора М. В. Карчевського

Харків
«Право»
2019

УДК 343.533(477):004
П83

*Рекомендовано вченою радою Луганського державного
університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка
(протокол № 1 від 31 серпня 2018 р.)*

Рецензенти:

Р. Л. Степанюк – професор кафедри криміналістики та судової експертології Харківського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Н. А. Савінова – декан факультету морського права та менеджменту Національного університету «Одеська морська академія», доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Авторський колектив:

М. В. Карчевський, д. ю. н., проф. – розділи 1 (підрозділ 1.1. – у співавт. з В. В. Невгадом; підрозділ 1.6 – у співавт. з В. Є. Комлевим) та 2 (у співавт. з Р. А. Усмановим); *В. В. Коваленко*, к. ю. н., доц. – розділи 3 та 5 (у співавт. з В. І. Чубаєвським), розділ 6 (у співавт. з О. Ю. Мартишем та О. О. Токаревим); *В. Є. Комлев* – підрозділ 1.6 (у співавт. з М. В. Карчевським); *О. Ю. Мартиш* – розділ 6 (у співавт. з В. В. Коваленком та О. О. Токаревим); *В. В. Невгад* – підрозділ 1.1 (у співавт. з М. В. Карчевським); *О. О. Токарев* – розділ 6 (у співавт. з В. В. Коваленком та О. Ю. Мартишем); *Р. А. Усманов* – розділ 2 (у співавт. з М. В. Карчевським); *В. І. Чубаєвський*, к. політ. н. – розділ 5 (у співавт. з В. В. Коваленком); *М. О. Яковенко*, к. ю. н. – розділ 4

Протидія злочинам у сфері використання інформаційних П83 технологій : інтегр. навч.-практ. посіб. / [М. В. Карчевський, В. В. Коваленко, В. Є. Комлев та ін.] ; за ред. М. В. Карчевського. – Харків : Право, 2019. – 188 с.

ISBN 978-966-937-591-9

У запропонованому інтегрованому посібнику розкрито питання кримінально-правової кваліфікації та криміналістичного забезпечення досудового розслідування «комп'ютерних» злочинів. Інтегрований посібник – це інформаційний простір, який створено з використанням сучасних технологій навчання та професійного спілкування. Він являє собою цікаву книжку, що складається з текстового матеріалу та доступних за допомогою інтернет-інформаційних ресурсів додаткових даних, судової практики, відеокomentarів, презентацій, тестувань, форумів для спілкування.

До складу авторського колективу ввійшли представники науки, практики та виробництва.

Посібник розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої юридичної освіти, а також практичних працівників правоохоронних органів.

УДК 343.533(477):004

© Карчевський М. В., Коваленко В. В.,
Комлев В. Є. та ін., 2019

© Оформлення. Видавництво
«Право», 2019

ISBN 978-966-937-591-9

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Карчевський М.В., доктор юридичних наук, професор, перший проректор ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка – розділи 1 (підрозділ 1.1. у співавторстві з В.В. Невгадом, підрозділ 1.6 у співавторстві з В.Є. Комлевим) та 2 (у співавторстві з Р.А. Усмановим);

Коваленко В.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка – розділи 3 та 5 (у співавторстві з В.І. Чубаєвським); розділ 6 (у співавторстві з О.Ю. Мартишем та О.О. Токаревим);

Комлев В.Є., заступник директора з якості продукції, представник керівництва з інформаційної безпеки в системі менеджменту ІБ ПрАТ «СНВО «Імпульс» – підрозділ 1.6. (у співавторстві з М.В. Карчевським);

Мартиш О.Ю., начальник відділу протидії кіберзлочинам у Луганській області Донецького управління кіберполіції Департаменту кіберполіції Національної поліції України – розділ 6 (у співавторстві з В.В. Коваленком та О.О. Токаревим);

Невгад В.В., заступник Голови Національної поліції України – начальник Головного слідчого управління – підрозділ 1.1. (у співавторстві з М.В. Карчевським);

Токарев О.О., інспектор відділу протидії кіберзлочинам у Луганській області Донецького управління кіберполіції Департаменту кіберполіції Національної поліції України – розділ 6 (у співавторстві з В.В. Коваленком та О.Ю. Мартишем);

Усманов Р.А., начальник слідчого управління Головного управління Національної поліції в Луганській області – розділ 2 (у співавторстві з М.В. Карчевським);

Чубаєвський В.І., кандидат політичних наук, заступник начальника Департаменту кіберполіції – начальник управління протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності та господарської діяльності Департаменту кіберполіції Національної поліції України – розділ 5 (у співавторстві з В.В. Коваленком);

Яковенко М.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації правоохоронних та судових органів ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка – розділ 4.

ЧОМУ ПОСІБНИК ВАРТИЙ ВАШОЇ УВАГИ

Проблема протидії злочинам у сфері використання інформаційних технологій є непростю, такою, що динамічно змінюється та потребує постійної уваги. У нашому посібнику зроблено спробу об'єднати найбільш насущні для практиків питання кримінально-правової кваліфікації та криміналістичного забезпечення досудового розслідування «комп'ютерних» злочинів.

Інтегрований посібник уміщує власне книжку, яку Ви тримаєте в руках, та доступні за допомогою інтернет та QR-кодів інформаційні ресурси у вигляді додаткових даних, судової практики, відеокоментарів, презентацій, тестувань, форумів для спілкування. Отже, Вашій увазі пропонуємо не просто текст з актуальних питань юридичної науки та правозастосовної практики, а запрошуємо до інформаційного простору, який створено з використанням сучасних технологій для навчання та професійного спілкування.

Зичимо цікавої та плідної праці й навчання.

Авторський колектив

ПОДЯКИ

Упровадження нових технологій неможливе без ефективної співпраці великої кількості фахівців, прикладом чого і є цей посібник. Робота над проблематикою протидії злочинам у сфері використання інформаційних технологій об'єднала представників науки, практики та виробництва. Дякую співавторам за цікаву спільну роботу та висловлюю надію на співпрацю й надалі.

Щиро вдячний усім, хто допомагав.

Раїса Іллівна Пашук та Галина Йосипівна Васильєва дещо поліпшили мову викладу тексту. Антон Сергійович Кудінов та Ігор Павлович Коченко зробили все для того, щоб інтерактивна складова посібника працювала дієво. Відеокоментарі стали можливими завдяки Юлії Євгенівні Ковальовій.

Плідною була співпраця з ПАТ «Севєродонецьке наково-виробниче об'єднання «Імпульс». Удячний голові наглядової ради Володимирові Васильовичу Єлісеєву за підтримку та змістовне спілкування з питань інформаційної безпеки сучасних промислових автоматизованих систем.

Окрема вдячність професійним колективам слідчого управління Головного управління Національної поліції в Луганській області, відділу протидії кіберзлочинам у Луганській області Донецького управління кіберполіції Департаменту кіберполіції Національної поліції України та Луганського державного університету

внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Накопичений шанованими колегами досвід і небайдужість до інновацій дає змогу справді робити корисні речі.

Микола Карчевський

.....

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН (КОМП'ЮТЕРІВ), СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ

.....

1.1. Загальна характеристика злочинів у сфері використання інформаційних технологій. «Комп'ютерний злочин»

«Кіберзлочинність», «хакери», «комп'ютерний злом», «крадіжка машинного часу» – ці терміни вже перестали бути екзотикою для юристів. На сьогодні комп'ютерні злочини – одна з найдинамічніших груп суспільно небезпечних посягань. Беззаперечним є те, що швидке збільшення показників поширеності таких злочинів, а також постійне зростання їх суспільної небезпеки стало зворотним, негативним

*Інформаційний «вибух».
Комп'ютеризація.
Інформатизація*

явищем такого суспільно важливого процесу, як інформатизація. Скажімо, якщо 2000 року «фактів, де комп'ютерна техніка виступала як об'єкт скоєння злочину, зокрема фактів несанкціонованого проникнення до локальних відомчих комп'ютерних мереж та банків зареєстровано не було»¹, а 2001 року відповідно до статистики МВС було зареєстровано п'ять таких злочинів, то вже 2002 року їх було 30, 2007 – 145, 2016 – 818, 2017 – 2514. Тобто за десять останніх років спостерігаємо зростання більше ніж у 15 разів (!).

Водночас наголосимо, що кількісна оцінка цих посягань є окремою науковою проблемою. Вітчизняні та зарубіжні кримінологи зараховують «комп'ютерну» злочинність до гіперлатентних. За різними оцінками, правоохоронцям стає відомо лише про 10 – 20 % таких злочинів.

Очевидні труднощі протидії злочинам у сфері використання комп'ютерної техніки національними правоохоронними органами можна рельєфно представити через порівняння: 1) кількості облікованих кримінальних проваджень (статті 361 – 363-1 КК); 2) вироків відповідної категорії, наявних у Єдиному державному реєстрі судових рішень; 3) рівня проникнення Інтернету в країні (співвідношення щомісячної аудиторії Інтернету до кількості населення)². Якщо 2013 року було обліковано

¹ Аналітичний огляд стану комп'ютерної злочинності та інформаційної безпеки в Україні у 2000 році / Національне бюро Інтерполу в Україні. Київ, 2001. С. 6 (Наводиться за: Гуцалюк М. Координація боротьби з комп'ютерною злочинністю. *Право України*. 2002. № 5. С. 121).

² Для аналізу рівня проникнення Інтернету використано результати дослідження Factum Group (Мінченко О. Уже більше половини жителів сіл в Україні користуються інтернетом // Watcher: про маркетинг, піар та комунікації в Інтернеті : сайт. 17.01.2018. URL : <http://watcher.com.ua/2018/01/17/vzhe-bilshe-polovyny-zhyteliv-sil-v-ukrayini-korystuyutsya-internetom/> (дата звернення : 01.08.2018))

568 проваджень, суди постановили 58 вироків, а рівень проникнення Інтернету складав 53% дорослого населення, то 2017 року, за умови проникнення Інтернету на рівні 63%, суди постановили 33 вироків (зменшення на 43%), а кількість облікованих проваджень склала 2514 (збільшення на 343%).

Таблиця 1

Статистичні дані щодо протидії злочинам у сфері використання інформаційних технологій

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Абсолютні дані					
Кількість вироків у Єдиному державному реєстрі судових рішень	58	40	39	24	33
Обліковано кримінальних правопорушень	568	418	556	818	2514
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	245	194	250	455	1256
Проникнення Інтернету (Factum Group)	53	57	58	63	63
Відносні дані (відсотки від базового рівня – 2013 р.)					
Кількість вироків у Єдиному державному реєстрі судових рішень	100	69	67	41	57
Обліковано кримінальних правопорушень	100	74	98	144	443
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	100	79	102	186	513
Проникнення Інтернету (Factum Group)	100	108	109	119	119